

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
060101

DOM
2023-04-03
Stockholm

Mål nr
P 7536-21

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Nacka tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2021-06-02 i mål nr P 1833-21,
se bilaga A

PARTER

Klagande

1. Bostadsrättsföreningen Katrineberg 19
  2. Bostadsrättsföreningen Liljeholmsvägen 10
  3. Bostadsrättsföreningen Stora Katrineberg
- Ombud för 1–3: M H
4. Föreningen Södermalmsparkernas Vänner
  5. Svenska byggnadsvårdsföreningen

Motpart

1. Stockholms kommun

Ombud: Stadsadvokat E G och biträdande stadsadvokat A G

Dok.Id 1898955

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50 E-post: svea.hovratt@dom.se www.svea.se		måndag – fredag 09:00–16:30

2. Centralhuset Marievik 28 Kommanditbolag

3. Stam Ett AB

4. Stam Sexton M 25 AB

5. Stam Sju M 26 AB

Ombud för 2–5: P H

6. JM AB

Ombud: Advokat C G

7. Persikorött Marievik Ekonomisk förening

8. P-N vik 29 AB

Ombud för 7 och 8: Bolagsjurist N S

9. BRO Marievik 27 AB

10. BRO Marievik 30 AB

11. Trafikverket

SAKEN

Detaljplan för fastigheten Marievik X m fl i stadsdelen Liljeholmen i Stockholms kommun

---

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

1. Mark- och miljööverdomstolen avslår yrkandena om att remissyttrande ska inhämtas från Riksantikvarieämbetet.
  2. Mark- och miljööverdomstolen avslår överklagandena.
-

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Bostadsrättsföreningen Katrineberg 19, Bostadsrättsföreningen Liljeholmsvägen 10, Bostadsrättsföreningen Stora Katrineberg, Föreningen Södermalmsparkernas Vänner och Svenska byggnadsvårdsföreningen har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska upphäva kommunens beslut att anta detaljplanen. Bostadsrättsföreningarna och Svenska byggnadsvårdsföreningen har också yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska hämta in ett remissyttrande från Riksantikvarieämbetet för bedömning av projektets effekter för kulturmiljön.

Stockholms kommun, liksom Centralhuset Marievik 28 Kommanditbolag, Stam Ett AB, Stam Sexton M 25 AB, Stam Sju M 26 AB, JM AB, Persikorött Marievik Ekonomisk förening, P-N vik 29 AB, BRO Marievik 27 AB och BRO Marievik 30 AB har motsatt sig ändring av mark- och miljödomstolens dom.

BRO Marievik 27 AB och BRO Marievik 30 AB har i andra hand, för det fall Mark- och miljööverdomstolen skulle finna skäl att bifalla något av överklagandena, yrkat att planen ska upphävas endast i den del den avser det norra planområdet, med bostadsbyggelse, samt att Mark- och miljööverdomstolen då bör hämta in kommunens inställning till en partiell upphävning av detaljplanen.

Trafikverket har uppgett att verket inte har något att tillägga utöver vad det anförde under planprocessen.

Övriga planintressenter har fått tillfälle att yttra sig över överklagandena, men har inte hörts av.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Bostadsrättsföreningarna har i allt väsentligt utvecklat sin talan på samma sätt som i mark- och miljödomstolen.

Föreningen Södermalmsparkernas Vänner har stått fast vid vad föreningen anförde i mark- och miljödomstolen med i huvudsak följande tillägg. Detaljplanen strider mot översiktsplanen, program för Liljeholmen (2000) och riktlinjer som staden antagit. Detaljplanen kommer, om den genomförs, att allvarligt hota barns hälsa. Länsstyrelsen har därför felaktigt underlåtit att ingripa enligt 11 kap. 10 § plan- och bygglagen (2010:900), PBL. Beslutsprocessen för planen har avvikit från vad som krävs enligt 5 kap. 6 och 12 §§ PBL. När stadsbyggnadsnämnden behandlade samrådsredogörelsen i maj 2017 ställde sig nämnden bakom de riktlinjer som stadsbyggnadskontoret angett, med sänkt exploatering och skapande av hållbara och attraktiva miljöer för barn. Därutöver beslutade nämnden att antalet bostäder inom planområdet skulle sänkas till 600. I juni 2020 kom stadsbyggnadskontorets utställningsförslag som utarbetats av bl.a. den nye ägaren till Marievik X JM AB. Förslaget innehöll 960 bostäder och stred mot nämndens tidigare beslut och ett stort antal samrådsyttranden. Det bearbetade förslaget borde först ha presenterats för nämnden så att nämnden fått tillfälle att ta ställning. Därefter borde en andra samrådsutställning ha genomförts. När nämnden godkände utställningsförslaget i november 2020 var det ingen som kommenterade att antalet bostäder ökat med över 50 procent. Bakgrunden till detta kan vara att stadsbyggnadsborgarrådet i oktober 2013, två år före samrådsutställningen, gav offentligt stöd till projektet. Därigenom bands stadens beslutsfattare.

Svenska byggnadsvårdsföreningen har stått fast vid vad den anförde i mark- och miljödomstolen med i huvudsak följande tillägg. Detaljplanen är detaljerad på ett sätt som gör den svår att tolka. Exempelvis gäller detta för de nordöstliga kvarteren. Planbeskrivningen ger sken av att användningen av byggnaderna i bottenvåningen ska vara centrumverksamhet samt bostäder, parkering och förskola härutöver. Såsom planbestämmelserna är formulerade är det dock endast bottenvåningarna som måste vara centrumverksamhet. I övrigt står det fastighetsägarna fritt att använda övriga delar av byggnaderna till centrum, förskola eller parkering. Planbeskrivningen, som inte är bindande, ger en helt annan bild än vad som är reglerat i planen. Vidare anger planbestämmelsen S1 att förskola med minst 600 kvm lokalyta ska anordnas inom användningsområdet. En sådan reglering är inte möjlig enligt PBL.

Stockholms kommun har hänvisat till planhandlingarna och anfört i huvudsak följande.

Inledande anmärkningar

Detaljplanen bygger på en lämplig avvägning mellan det allmänna intresset att möjliggöra bostäder i ett attraktivt och kollektivnära läge och de enskilda intressen som anförts mot detaljplanen. Planen uppfyller kraven i 2 kap. 6 § första stycket 1 och 2 kap. 7 § 3 och 4 PBL. Kommunen har inte överskridit sitt handlingsutrymme.

Kommunen har bedömt att detaljplanens genomförande inte kunnat antas medföra sådan betydande miljöpåverkan som gjort att en miljökonsekvensbeskrivning behövt tas fram. Länsstyrelsen har instämt i den bedömningen. Vidare har länsstyrelsen beslutat att inte pröva kommunens beslut att anta detaljplanen. Beslutet innebär att länsstyrelsen bedömt att bebyggelsen inte blir olämplig med hänsyn till människors hälsa eller säkerhet eller till risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Planens förhållande till översiktsplan och program

Enligt Översiktsplan för Stockholms stad ligger planområdet inom *stadsutvecklingsområde – komplettering; område med blandad stadsbyggelse där omfattande komplettering föreslås som kan tillvarata den centrala stadens attraktionskraft*. Planförslaget överensstämmer med gällande översiktsplan. Program för Liljeholmen (från 2000) har som ambition att utvidga innerstaden och flytta tullsnittet. Målet är att bygga stad i klassisk mening. Stadsdelen ska utmärkas av variation och mångfald i funktion, form, befolkning, verksamheter och service. Principerna för Marieviks bebyggelse karakteriseras som ”Den offentliga staden” med stor täthet, varierat innehåll och flöden. Arbetsplatser dominerar i området och bostäder ska tillföras i alla lämpliga lägen. I programmet redovisas ingen förändring av det aktuella planområdet, men detaljplanen bedöms vara i linje med programmets intentioner.

Planområdets lämplighet

Enligt 2 kap. 2 § PBL ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål som områdena är mest lämpade för. Kommunen har i planarbetet utförligt utrett områdets lämplighet enligt den bestämmelsen. En av utgångspunkterna har varit

områdets beskaffenhet. Planområdet är idag bebyggt och marken består i huvudsak av hårdgjorda ytor, undantaget en mindre park vid Marievik Y. För området gäller ett flertal olika planer från åren 1943–2007. Gällande detaljplaner föreskriver kontors- och industriändamål, hotell/korttidsboende samt bostäder. Planen möjliggör ett viktigt tillskott på bostäder i en central del av staden med god tillgång till kollektivtrafik och service. Förslaget bidrar också till nya parkytor, en ny offentlig bad-/brygganläggning och ett nytt kajstråk som också utgör en viktig koppling i det övergripande promenadstråket längs vattnet i stadsdelen. Även ny service möjliggörs. Sammantaget är området lämpligt för den föreslagna exploateringen.

Intresseavvägning

Det finns ett stort tryck på Stockholms kommun när det gäller bostadsbyggande. Planen är ett led i den förtätning av staden som är nödvändig för att klara bostadsförsörjningen och som har betonats starkt i kommunens översiktsplanering. Platsen hyser inte några särskilda natur- eller kulturvärden och har ett mycket bra läge ur kollektivtrafiksynpunkt med Liljeholmens tunnelbanestation i direkt anslutning. De avvägningar som har gjorts mellan olika allmänna och enskilda intressen är rimliga och förenliga med PBL.

Anpassning till stadsbilden och kulturvärden

Stadsbilden i denna del av staden präglas av storskaliga strukturer, både i landskapet med det vidsträckta vattenrummet och med omgivande höjder, samt i bebyggelsen såsom Nybohovsberget, Liljeholmskajen och Södertäljevägen. Platsen bedöms därför vara lämplig att bygga högt på. Med tanke på områdets närhet till goda kommunikationer och innerstaden nyttjas marken effektivt med en hög täthet.

Planen innehåller en stor variation i höjdskala. Någon motsvarighet till planens koncentration av höga byggnader med sinsemellan olika höjder finns ingen annanstans i staden. Liknande tendenser med markant varierade hushöjder inom samma projekt finns däremot på flera håll.

Genom de nya höga husen kommer Marievik att på ett annat sätt än idag uppfattas som en del av stadsbilden. Bebyggelsen utgör en skalförskjutning i förhållande till omgivande bebyggelsemiljö, men genom att de högsta byggnaderna är tillbakadragna från udden blir inte mötet med innerstadens bebyggelse lika dramatiskt. En tyngdpunkt i volym återfinns mot sydväst och Årstaängsvägen, medan bebyggelsen trappas ned mot Södermalm, Marieviks befintliga bebyggelse och kajstråket. Fronten mot vattnet föreslås hålla en tydligt lägre skala och kommer att i ett närmare perspektiv inte skilja sig från befintlig situation i fråga om skala.

Grupperingen av de höga byggnaderna bort från vattnet och udden ger mindre påverkan i stadsbilden än om de hade bildat en tydlig front mot vattnet. Nedtrappningen i skala mot norr ger ett välavvägt möte med Liljeholmsbron och befintlig bebyggelse väster om bron. Variationer i byggnadsvolymer och typologier inom strukturen ger ett inbördes spel och bidrar till att skapa en skikt- och djupverkan i mötet med vattenrummet och Södermalm. Detta motiv, med fronter i en något lägre skala mot kajen, syftar också till att ge en mer sammanhållen bebyggelsefront utmed kajen samt att skapa ett harmoniskt möte mot Södermalm, trots skalförskjutningen och bebyggelseätheten. Exempelvis är förslaget för MX anpassat till läget alldeles intill Södermalm genom att ha stadsmässiga kvaliteter och undvika skuggning av badet i Tantolunden.

Stadsbilsfrågan har noga studerats både på nära och långt håll under planprocessen, exempelvis i kulturmiljöutredningen. Studier av hur den nya bebyggelsen kommer att upplevas på håll visar att de nya landmärkena endast sällan skymmer eller påverkar upplevelsen av befintliga landmärken.

Synpunkter som kommit in under processen har lett till att höjderna sänkts och att de högre höjderna flyttats längre in i området. Detta för att ge en successiv skalförskjutning i mötet med Södermalm och en minskad skuggpåverkan vad gäller Tantolunden och badplatsen. Noggranna skuggstudier har gjorts för alla årets månader och utgångspunkten har varit att inte skugga badplatsen under säsongen april–augusti.

Parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse

Några riktvärden för vad som krävs för att hänsyn ska anses vara tagen till behovet av parker och grönområden finns varken i lag, förordning eller föreskrifter. Inte heller finns någon närmare vägledning kring vad som avses med att dessa ska finnas ”inom eller i nära anslutning” till områden med sammanhållen bebyggelse. I praxis har ansetts att behovet är tillgodosett i fråga om centrala lägen där det funnits tillgång till närbelägna parker och skogsområden.

Den aktuella detaljplanen innebär omvandling och förtätning av befintlig bebyggelse. I sådana ärenden uppkommer ofta frågor om vad som utgör en lämplig avvägning mellan olika intressen. Det gäller bland annat intressekonflikter mellan behovet av utrymme för ny bebyggelse och intresset av att bevara tillräckligt utrymme för utevistelse av olika slag. I detta ärende har kommunen velat tillgodose ett väsentligt allmänt intresse av att kunna utnyttja den centralt belägna marken med ökad exploatering som medför ett värdefullt tillskott av bostäder.

Tillgången till friytor i Marievik har studerats i en täthetsanalys. I denna konstateras att området idag är tätt bebyggt och främst består av kontor. Det framhålls att de nya bostäderna medför att nya behov av friytor kommer att uppstå. Genom planförslaget kommer nya friytor att skapas och befintliga friytor rustas upp. Totalt uppgår den planerade parkytan till 6 510 kvm. Därutöver planeras för torgytor, stråk, kajer och bad om totalt 11 130 kvm. Friytorna utgör 23 procent av områdets yta.

Enligt *Grönare Stockholm*, stadens riktlinjer för parker och grönområden, bör ett större skogsområde kunna nås inom 1 000 m från bebyggelsen, en större park inom 500 m och en mindre park inom 250 m.

Natur- och friluftsområdet Årstaskogen ligger inom 1 000 m från större delen av Marievik. Planen uppfyller således riktlinjerna i detta avseende. Marievik uppfyller även måtten på närhet till stadsdelspark då Drakenbergsparken, Årstabergsparken och Trekanten ligger inom 500 m. Dock råder brist på nära kvartersparker. Med beaktande av detta ställs höga krav på friytornas utformning, funktioner och kvalitet. Stor vikt

kommer att läggas vid att skapa gröna friytor i Marievik. Därutöver är det viktigt att skapa goda kopplingar till intilliggande grönytor och då särskilt stadsdelsparkerna genom att minska barriärverkan från framför allt Södertäljevägen, samt att stärka kopplingen mellan Marievik och Hornstull. Utöver detta finns vattenrummet och kajen som en av Marieviks största kvaliteter och som även bygger vidare på ett klassiskt Stockholmsmotiv – möjligheten att röra sig ut med vattnet. Det planeras även för gemensamma takterrasser på flera av bostädernas tak som komplement till bostadsgårdarna.

Parken MY är Marieviks gröna mittpunkt med en yta på ca 2 900 kvm. Parken har ett kulturhistoriskt värde, men den har idag begränsad användbarhet och behöver kompletteras med fler funktioner och sociala värden. Parkens nuvarande formella formspråk behålls delvis men öppnas upp mer för att få tillgängliga ytor. Hela parken har sol på förmiddagen vid höst-/vårdagjämning och är solbelyst hela dagen sommartid.

Centralhuset Marievik 28 Kommanditbolag, Stam Ett AB, Stam Sexton M 25 AB, Stam Sju M 26 AB, JM AB, Persikorött Marievik Ekonomisk förening, P-N vik 29 AB, BRO Marievik 27 AB och BRO Marievik 30 AB har i allt väsentligt instämt i vad kommunen har anfört.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Utgångspunkter för prövningen

Som mark- och miljödomstolen angett syftar detaljplanen för fastigheten Marievik X m.fl. i stadsdelen Liljeholmen till att skapa en tät, levande och upplevelserik stadsmiljö genom funktionsblandning och hög arkitektonisk kvalitet i byggnader och offentliga rum. Planen möjliggör ca 960 nya bostäder och ca 27 000 kvm nya verksamhetslokaler.

Som också redovisas i mark- och miljödomstolens dom ska en domstol som prövar ett överklagande av ett beslut att anta en detaljplan endast pröva om beslutet strider mot en rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna, se 13 kap. 17 § första stycket PBL. Enligt huvudregeln i paragrafens andra stycke *ska* ett beslut att anta en detaljplan upphävas i sin helhet om domstolen finner att beslutet strider mot en rättsregel. Annars *ska* beslutet fastställas i sin helhet. Om kommunen har medgett det *får* dock planen upphävas i viss del eller ändras på annat sätt. Sådana ändringar som rör en större allmänhet ska dock inte komma i fråga. (Se rättsfallet MÖD 2022:9.) Mark- och miljööverdomstolen har mot denna bakgrund inte funnit skäl att inhämta kommunens inställning till BRO Marievik 27 AB:s och BRO Marievik 30 AB:s andrahandsyrkande om ändring av detaljplanen. Mark- och miljööverdomstolen tar därför i det fortsatta ställning till om detaljplanen i sin helhet ska upphävas eller fastställas.

Mark- och miljööverdomstolen bedömer att projektets effekter för kulturmiljön är tillräckligt belyst genom det tillgängliga underlaget och att det därmed saknas skäl att inhämta yttrande från Riksantikvarieämbetet. Bostadsrättsföreningarnas och Svenska byggnadsvårdsföreningens yrkande om detta ska därför avslås.

I målet aktualiseras frågor av såväl formell som materiell karaktär. Mark- och miljööverdomstolen behandlar de formella frågorna först och tar därefter ställning till de invändningar i sak som klagandena har fört fram.

Handläggningen i mark- och miljödomstolen

Mark- och miljödomstolen har avgjort målet utan att inhämta yttrande från kommunen. Mark- och miljööverdomstolen framhåller med anledning av detta följande.

Som framgår av 5 kap. 2 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar är kommunen motpart i mål om planer enligt PBL. Enligt 15 § lagen (1996:242) om domstolsärenden, ärendelagen, ska domstolen ge motparten tillfälle att svara på överklagandet innan ärendet avgörs. Detta gäller inte om det saknas anledning att anta att ärendet till någon del kommer att avgöras till motpartens nackdel. Bestämmelsen ger

uttryck för en grundregel om kommunikation. I mål som handläggs enligt ärendelagen ska domstolen se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (12 §). Eftersom förfarandet enligt ärendelagen i allmänhet är skriftligt är det främst genom skriftväxling som utredningsskyldigheten säkerställs. Enligt lagens förarbeten är det en förutsättning för att ett ärende ska få avgöras utan skriftväxling att det befintliga materialet är tillräckligt för att domstolen ska kunna anses ha fullgjort den materiella processledningsskyldighet som följer av 12 § (se prop. 1995/96:115 s. 159).

Med hänsyn till instansordningens princip och Mark- och miljööverdomstolens överprövande roll samt då Mark- och miljööverdomstolens dom inte kan överklagas ska utgångspunkten vara att underlaget för domstolsprövningen i allt väsentligt är fullständigt i första instans. I mål om detaljplaner är domstolens överprövande roll visserligen begränsad till att avse om beslutet strider mot någon rättsregel och prövningen utmynnar som nämnts som utgångspunkt i att beslutet att anta detaljplanen antingen upphävs i sin helhet eller fastställs i sin helhet. Även om domstolens prövning i detaljplanemål utgår från handlingarna i kommunens planärende, särskilt plankartan och planbeskrivningen, finns det inget hinder mot att kommunen kompletterar underlaget och närmare utvecklar sina överväganden i de avseenden som sätts i fråga. Sådana kompletteringar kan ha betydelse för den slutliga bedömningen, särskilt i de delar den avser om kommunen har hållit sig inom det handlingsutrymme som de materiella reglerna ger. Enskilda klaganden är inte begränsade till att väcka frågor som direkt berör deras intressen, utan även påverkan på allmänna intressen kan prövas vid överklagande till domstol.

Mot denna bakgrund kan det visserligen inte sägas att det utgjorde ett rättegångsfel att mark- och miljödomstolen avgjorde målet utan att inhämta yttrande från kommunen. Mark- och miljööverdomstolen anser dock att förfarandet varit olämpligt i detta fall. Det rör sig om ett omfattande projekt, med ett omfångsrikt underlagsmaterial, som har tagits fram över en längre tidsperiod och över tid också genomgått tämligen stora förändringar. En central fråga under planarbetet har varit om tillgången till parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse är tillräcklig (2 kap. 7 § PBL). Detta är just en sådan fråga där domstolen har att bedöma om kommunen har hållit sig inom det handlingsutrymme som PBL ger. Enligt Mark-

och miljööverdomstolens mening bör ärendelagens grundregel om kommunikation som utgångspunkt tillämpas vid överklagande av en sådan detaljplan. Detta åtminstone när, som i detta fall, överklagandena tar sikte på frågor som varit föremål för ingående utredning och diskussion under planärendets handläggning och det därför knappast, redan vid domstolens inledande granskning, kan ha stått klart att det inte skulle kunna bli fråga om att upphäva beslutet att anta detaljplanen.

Att så inte har skett har fått till följd att Mark- och miljööverdomstolens underlag för bedömningen blivit mer omfattande än underinstansens; tyngdpunkten i processen kan alltså inte sägas ha legat i första instans. Även om det är angeläget att kommunens planläggning inte fördröjs i onödan vid överklaganden kan en handläggning i första instans som innebär att grundregeln om kommunikation frångås knappast generellt antas gagna detta. Domstolsprövning kan då komma att omfatta två instanser trots kravet på prövningstillstånd. Med ett sådant handläggningssätt i första instans kan också frågan om återförvisning aktualiseras i högre grad.

Sammanfattningsvis anser Mark- och miljööverdomstolen att mark- och miljödomstolen borde ha inhämtat yttrande från kommunen över överklagandena. Denna brist har avhjälppts i Mark- och miljööverdomstolen. Med detta konstaterade övergår domstolen till prövningen av övriga frågor.

Miljökonsekvensbeskrivning (strategisk miljöbedömning)

Svenska byggnadsvårdsföreningen har gjort gällande att kommunen borde ha bedömt att planen kan antas medföra en risk för betydande miljöpåverkan, vilket borde ha föranlett en miljökonsekvensbeskrivning. Till stöd för detta har föreningen hänvisat till att inriktningen att skapa många nya bostäder, förskolor, lekplatser, kontor och centrumfunktioner i ett område där det sedan tidigare finns kända markföroreningar svarar mot kriterierna för när en strategisk miljöbedömning bör göras. Föreningen har även i detta sammanhang lyft fram att den anser att planförslaget innebär en påtaglig skada på riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården* genom den kraftiga skalförskjutning av bebyggelsen som sker.

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning.

Planen innebär att planområdet får tas i anspråk för ett ”annat stadsbyggnadsprojekt” i den mening som avses i 4 kap. 34 § andra stycket 2 PBL i bestämmelsens lydelse från den 2 augusti 2021. De åtgärder som planen tillåter är också sådana att de ryms inom begreppet ”projekt för sammanhållen bebyggelse” i bestämmelsens äldre lydelse. Av detta följer att kommunen, vid sin bedömning av om planen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan, har haft att tillämpa kriterierna i bilaga 2 till den numera upphävda förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar (se 2 kap. 5 § plan- och byggförordningen [2011:338] i dess lydelse före den 1 januari 2018; jämför Mark- och miljööverdomstolens dom den 10 oktober 2022 i mål nr P 9810-21). Varken av planbeskrivningen eller övriga planhandlingar framgår om så har skett.

Idag gäller att kommunen ska meddela ett särskilt beslut i frågan om planen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan, där skälen som talar såväl för som emot detta ska redovisas (se 4 kap. 34 § och 5 kap. 11 a § PBL samt 6 kap. 7 § miljöbalken). Det kravet gällde emellertid inte i detta planärende, eftersom planarbetet påbörjades före den 1 januari 2018 (se övergångsbestämmelserna, särskilt andra punkten, till ändringarna av PBL och miljöbalken enligt SFS 2020:76, SFS 2021:785 och SFS 2017:955).

När det aktuella planarbetet inleddes gällde dock ett krav på att planbeskrivningen ska innehålla planförutsättningar, redovisning av hur planen är avsedd att genomföras och de överväganden som legat till grund för planens utformning med hänsyn till motstående intressen och planens konsekvenser (se 4 kap. 33 § första stycket PBL). Även i de fall en miljökonsekvensbeskrivning inte upprättas bör kommunens ställningstagande när det gäller planens miljöpåverkan redovisas som en del av planens konsekvenser (se prop. 2009/10:170 s. 215). Det är alltså en brist att kommunen varken i planbeskrivningen eller i övriga planhandlingar på ett tydligt sätt har redovisat vilka kriterier som kommunen har utgått ifrån vid bedömningen i denna del och inte närmare utvecklat skälen för och emot i frågan om planen kan antas medföra en betydande miljöpåverkan.

Enligt Mark- och miljööverdomstolen är kommunens ställningstagande, att planen inte kunnat förväntas medföra betydande miljöpåverkan, inte självklart. Det underlag som kommunen har haft för sin bedömning har emellertid varit mycket fylligt. Detta med avseende på såväl miljö- som kulturmiljörelaterade frågor. Planbeskrivningen med de handlingar som den hänvisar till innehåller en tillräcklig redovisning av kommunens överväganden i frågan. Vidare har länsstyrelsen i sitt samrådsyttrande gett uttryck för samma uppfattning som kommunen i detta avseende. Med tanke på utredningen i övrigt bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det finns förutsättningar att ta ställning till de frågor i sak som aktualiseras i målet.

Vid en sammantagen bedömning finner Mark- och miljööverdomstolen att avsaknaden av en miljökonsekvensbeskrivning i detta fall inte kan anses utgöra en sådan brist i beslutsunderlaget att det finns skäl att upphäva planen på denna grund. Inte heller i övrigt har kommunens hantering eller redovisning av frågan om betydande miljöpåverkan varit bristfällig på ett sådant sätt som gör att planen ska upphävas.

Utformningen av S1-bestämmelsen

Svenska byggnadsvårdsföreningen har gjort gällande att planens användningsbestämmelse S1 har utformats i strid med vad som är tillåtet enligt PBL.

Enligt S1-bestämmelsen ska förskola med minst 600 kvm lokalyta och 700 kvm förskolegård anordnas inom användningsområdet. Bestämmelsen gäller för tre användningsområden (kvarter).

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning.

I en detaljplan får kommunen bestämma bebyggandets omfattning över och under markytan samt byggnaders användning (se 4 kap. 11 § 1 och 2 PBL). Kommunen har rätt att bestämma både den största och minsta omfattning byggandet över och under markytan ska ha (se prop. 2009/10:170 s. 428). Mark- och miljööverdomstolen bedömer att S1-bestämmelsen är utformad på ett sätt som är förenligt med PBL.

Övriga invändningar av formell karaktär

Det har inte kommit fram att det förekommit sådana brister i förfarandet eller i något annat avseende som klagandena gjort gällande som ska medföra att planen upphävs.

Parker och andra grönområden för lek, motion och utevistelse – friytor

Flera av klagandena har gjort gällande att planen inte uppfyller PBL:s och barnkonventionens (lagen [2018:1197] om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter) krav på friytor.

Som mark- och miljödomstolen har angett ska vid planläggning hänsyn tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse finns parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse (2 kap. 7 § 3 och 4 PBL). Barns behov i detta avseende framhålls dels i barnkonventionen, dels i bestämmelserna om bygglov för byggnadsverk som innehåller bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan liknande verksamhet.

I fråga om obebyggda tomter gäller att om en sådan ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller lokaler för förskola ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse (8 kap. 9 § andra stycket PBL). Detta ska i skälig utsträckning tillämpas också för bebyggda tomter (8 kap. 10 § PBL). Boverket har i anslutning till dessa bestämmelser utfärdat allmänna råd (BFS 2015:1). Enligt dessa råd bör det, vid placering och anordnande av friytorna, särskilt beaktas dessas storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Friytan bör vara så rymlig att det utan svårighet och risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden samt god luft- och ljudkvalitet. Friytan bör placeras i direkt anslutning till det byggnadsverk som innehåller förskolelokaler och barnen bör självständigt kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan. Boverkets allmänna råd är inte rättsligt bindande.

Barnkonventionen, som sedan den 1 januari 2020 gäller som svensk lag, innehåller en artikel i vilken konventionsstaterna erkänner barnets rätt till bl.a. fritid, lek och rekreation, anpassad till barnets ålder (artikel 31.1). Vidare ställs krav på att konventionsstaterna ska uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga möjligheter till rekreations- och fritidsverksamhet (artikel 31.2).

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning.

Som mark- och miljödomstolen konstaterat stannar domstolens prövning, när en enskild har överklagat en detaljplan, många gånger vid om kommunens beslut ligger inom ramen för det handlingsutrymme som reglerna i PBL ger. Här ska också påminnas om att det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten (1 kap. 2 § PBL) och att kommunens avvägningar mellan olika samhällsintressen inte blir föremål för överprövning om kommunen hållit sig inom sitt handlingsutrymme. (Se rättsfallen RÅ 1994 ref. 39 samt MÖD 2013:47 och 2014:12.)

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att bestämmelsen i 2 kap. 7 § PBL är allmänt hållen. Bestämmelsen ställer krav på att det vid planläggning ska tas hänsyn till vissa behov. Såvitt nu är av intresse gäller att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse ska finnas parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse. Även barnkonventionens reglering är allmänt hållen i detta avseende. Mark- och miljööverdomstolen bedömer att barnkonventionen inte kan leda till någon avgörande begränsning av det vida handlingsutrymme som bestämmelsen i 2 kap. 7 § PBL ger kommunen (jämför SOU 2020:63 s. 1193, s. 1234 och s. 1239).

Parkerna inom planområdet är förhållandevis små och få. Deras totala yta uppgår till ca 6 500 kvm, varav de två största parkerna är ca 2 900 kvm respektive ca 2 000 kvm. Vid bedömningen av om kommunen har hållit sig inom sitt handlingsutrymme i fråga om friytorna ska hänsyn också tas till tillgången till närbelägna parker utanför planområdet.

Mark- och miljödomstolen har vid sin bedömning i denna del hänvisat till Mark- och miljööverdomstolens dom den 7 oktober 2019 i mål nr P 8568-18. Ifrågavarande plan innehåller emellertid en bestämmelse som innebär att förskolor med minst 600 kvm lokalyta och 700 kvm förskolegård ska anordnas inom tre olika användningsområden (S1-bestämmelsen). Någon motsvarighet till den bestämmelsen fanns inte i den detaljplan som var föremål för prövning i det nyss nämnda målet. Beskrivningen som görs i mark- och miljödomstolens dom – att planen medger flera olika användningar, däribland förskola, och att frågan om friytornas exakta storlek kan skjutas upp till bygglovsprövningen – ter sig mot bakgrund av den här aktuella, precisa bestämmelsen som förenklad.

I planbeskrivningen redogörs för att var och en av de tre förskolorna ska innehålla fyra avdelningar, att lokalytan och förskolegårdarna ska uppgå till minst de ovan angivna kvadratmetertalen samt att total friyta per barn uppgår till ca 10 kvm. I planbeskrivningen utvecklas också att S1-bestämmelsen samverkar med planbestämmelsen f5, som möjliggör planterade takterrasser. Eftersom gårdarna samutnyttjas med förskola har kommunen bedömt att de boendes utemiljö ska kompletteras med takterrasser. Vidare gäller planbestämmelsen b som syftar till att säkerställa en grön gård med höga vistelsevärden. S1-bestämmelsen läst tillsammans med den övriga regleringen av de boendes utemiljö inom planområdet får därmed uppfattas så att kommunen härigenom har gett uttryck för den avvägningen att planen förutsätter att bygglov kan beviljas för tre förskolor med sådan dimensionering att den tillgängliga friytan per barn blir ca 10 kvm.

Med en så utformad bestämmelse bör det därför redan vid prövningen av planen övervägas om det är möjligt att medge bygglov för förskolor som uppfyller planbestämmelsen, utan att det skulle strida mot någon av de bestämmelser som hänvisas till i 9 kap. 30 § första stycket 4 PBL. Vad som särskilt får bedömas är om det redan på förhand kan sägas att förskolorna inte kan byggas utan att det står i strid med PBL:s krav på tillräckliga friytor på eller i närheten av tomten. Den bedömningen får göras med utgångspunkt i att den byggrätt inom kvarteren som planen i övrigt medger utnyttjas fullt ut.

Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att Boverkets allmänna råd i anslutning till 8 kap. 9 och 10 §§ PBL inte är bindande vid en bygglovsprövning. Därtill kommer att råden inte innehåller någon precisering av minsta rekommenderad friyta per barn. Inte heller i skriften ”Gör plats för barn och unga! – En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö”, utgiven av Boverket gemensamt med Movium, finns någon siffermässig rekommendation, låt vara att det i en ruta i ett avsnitt som avser översiktsplanering nämns att ett ”rimligt” mått ”kan” vara 30–40 kvm friyta per barn. En sådan friyta är dock sällan möjlig att uppnå i tätbebyggda områden; rekommendationen torde utgå från friliggande förskolor på stora tomter. Nu gällande översiktsplan för Stockholms stad innehåller inte heller den någon sifferrekommendation i detta avseende.

En konsekvens av att planen tillåter mycket höga byggnader i de kvarter som förskoleverksamheterna ska bedrivas i är att Boverkets rekommendation att friytorna bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden inte kommer att kunna uppfyllas. Även friytornas ringa storlek i förening med det faktum att sådana ytor också i närområdet är förhållandevis små är betänkligt och mindre väl förenligt med Boverkets allmänna råd.

Mot detta ska ställas att den byggnation som planen syftar till att genomföra måste anses representera ett mycket starkt allmänt intresse. Det är tydligt att detaljplanen är en del av kommunens övergripande ambition att utvidga innerstaden och flytta tullsnittet mot Liljeholmen. Sett i det ljuset skiljer sig tillgången till friyta inte på något avgörande sätt från vad som idag gäller för stora delar av Stockholms innerstad.

Mark- och miljööverdomstolen bedömer mot denna bakgrund att det inte på förhand står klart att bygglov inte kan medges för en byggnation av förskolorna i enlighet med S1-bestämmelsen och i överensstämmelse med vad som framgår av planbeskrivningen. Ett beaktande av barnkonventionen leder inte till något annat resultat.

Sammantaget finner Mark- och miljööverdomstolen att detaljplanen som helhet tillgodoser kravet enligt 2 kap. 7 § PBL på tillgång till parker och andra grönområden samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse och att kommunen alltså

vid sin avvägning mellan olika intressen hållit sig inom det handlingsutrymme som denna bestämmelse ger. Mot bakgrund av vad som nu har anförts ska planen inte hävas på denna grund.

Riksintresset för kulturmiljövården, gestaltning och förenlighet med översiktsplanen

Svenska byggnadsvårdsföreningen och Föreningen Södermalmsparkernas Vänner har, liksom i mark- och miljödomstolen, gjort gällande att ett genomförande av planen skulle innebära en mycket negativ påverkan på riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården*. Detta bl.a. eftersom skalförskjutningen blir synlig på stort avstånd och påverkar vyerna från flera viktiga utsiktspunkter. Flera av klagandena har också menat att planen inte är förenlig med det s.k. anpassningskravet i 2 kap. 6 § första stycket 1 PBL och att den strider mot översiktsplanen.

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning.

Mark- och miljööverdomstolen har i flera domar i tiden efter mark- och miljödomstolens dom i detta mål prövat detaljplaner där klagandena hävdade att samma riksintresse som är aktuellt här skulle skadas påtagligt om planerna genomfördes (se rättsfallet MÖD 2022:9 samt Mark- och miljööverdomstolens domar den 23 maj 2022 i mål nr P 13722-20 och den 30 juni 2022 i mål nr P 6338-21). Mark- och miljööverdomstolen konstaterar att planområdet ligger utanför riksintresseområdet. Även om detta inte utesluter att skada uppkommer på riksintresset har det betydelse för bedömningen av om det kan bli fråga om påtaglig skada på detsamma. Mark- och miljööverdomstolen instämmer i mark- och miljödomstolens slutsats att de åtgärder som förevarande detaljplan medger inte kan anses medföra en påtaglig skada på riksintresset. Detta gäller både för nybyggnationerna och rivningarna och oavsett om åtgärderna ses enskilt eller sammantaget. Mark- och miljööverdomstolen bedömer vidare, också detta i överensstämmelse med mark- och miljödomstolen, att planen inte strider mot vare sig översiktsplanen eller anpassningskravet. Skäl att upphäva planen på någon av de nu behandlade grunderna föreligger därmed inte.

Övriga invändningar

Bostadsrättsföreningarna har fortsatt gjort gällande att delar av den nya bebyggelsen skulle innebära en betydande olägenhet i form av ökad skuggning för vissa boende. Ett par av klagandena har stått fast vid att de rivningar av befintliga byggnader som planen förutsätter strider mot varsamhetskravet i 2 kap. 6 § tredje stycket PBL och mot miljöbalkens hushållningsbestämmelser och flera miljömål.

Mark- och miljööverdomstolen gör följande bedömning.

I likhet med mark- och miljödomstolen bedömer Mark- och miljööverdomstolen att kommunen inte heller i dessa frågor har gått utanför det handlingsutrymme som reglerna i PBL ger. Mark- och miljööverdomstolen finner slutligen att det inte heller i övrigt har framkommit att planen strider mot någon rättsregel på något sätt som någon av klagandena anför.

Sammanfattande slutsats

Sammantaget bedömer Mark- och miljööverdomstolen att det saknas skäl att upphäva planen. Överklagandena ska följaktligen avslås.

Domen får enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar inte överklagas.

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Karin Wistrand och Rikard Backelin, referent, tekniska rådet Inger Holmqvist (skiljaktig) samt tf. hovrättsassessorn Sanna Pember. Föredragande har varit Karin Wallin.

Skiljaktig mening, se nästa sida.

SKILJAKTIG MENING I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Tekniska rådet Inger Holmqvist är skiljaktig i frågan om tillgång till friyta och anför följande.

Detaljplanen innehåller en bestämmelse, S1, med innebörden att inom angivet användningsområde ska förskola med minst 600 kvm lokalyta och 700 kvm förskolegård anordnas. Bestämmelsen gäller för tre användningsområden, bostadskvarter. I enlighet med majoriteten anser jag att en sådan utformning av bestämmelsen leder till att det redan vid prövning av beslutet om att anta detaljplanen behöver göras en prövning av om bygglov för förskola kan medges enligt 9 kap. 30 § första stycket 4 PBL. Bestämmelsen i 8 kap. 9 § andra stycket PBL är då av särskild betydelse. Utgångspunkten för bedömningen bör vara att den i planen medgivna byggrätten utnyttjas fullt ut.

Av planbeskrivningen och utredning till grund för detaljplanen, såsom Social konsekvensanalys (Sweco, 2019-09-12) samt Täthetsanalys, tillgång till friytor (AJ landskap, 2019-03-20) framgår att tillgången till friyta i området är mycket begränsad sett till såväl hela området Liljeholmskajen-Marievik, som inom planområdet och inom de blivande bostadskvarteren. Kvaliteten och storleken på de befintliga parkerna i området beskrivs även som bristfällig då dessa redan idag har ett högt besöksstryck med ett stort slitage som följd. Stadsdelsparker nås inom 500 m men tillgängligheten begränsas på grund av barriärer såsom Södertäljevägen och Årstaviken samt av de stora nivåskillnaderna mellan Marievik och Årstaberg. När Marievik kompletteras med bostäder ställs nya och högre krav på tillgången till parker enligt Täthetsanalysen som även anger att "Nya och befintliga parker ska innehålla värden för olika mål- och åldersgrupper, i synnerhet för barn och äldre som inte rör sig över längre sträckor." Detta får sammantaget betydelse för bedömningen av om kravet enligt 8 kap. 9 § andra stycket PBL på tillräckliga friytor på eller i närheten av tomten, kan uppfyllas vid kommande bygglovsprövning av lokaler för förskola.

De planerade förskolegårdarna anges få en friyta per barn om ca 10 kvm enligt uppgifter i planbeskrivningen. Av solstudier framgår att gårdarna kommer att vara begränsat solbelysta på grund av de mycket höga byggnader som kommer att omge

dem. De mycket höga byggnaderna riskerar även att ge upphov till besvärande vindförhållanden. Friytans storlek ger inte heller förutsättningar att ordna terräng- och vegetationsförhållanden som möjliggör en varierad och ändamålsenlig utevistelse. Boverkets allmänna råd är förvisso inte bindande men det är tveksamt om dessa förskolegårdar självständigt kan anses uppfylla de rekommendationer som de allmänna råden ger uttryck för. Små förskolegårdar kan till viss del kompenseras av närbelägna kvartersparker. Den parkyta som detaljplanen möjliggör är dock starkt begränsad sett till stadsdelens höga exploatering och dessa kvartersparker ska förutom plats för lek och förskolornas utevistelse även tillgodose behoven för de tillkommande bostäderna och arbetsplatserna samt redan befintliga arbetsplatser i närområdet. De stadsdelsparker som ligger inom 500 m är som tidigare konstaterats svårtillgängliga och kan därför inte bidra som komplement till förskolornas verksamhet och utevistelse annat än i begränsad omfattning.

Min sammantagna bedömning baserat på ovan anført och det som majoriteten redovisat vad gäller krav på friytor är att kommunen inte hållit sig inom sitt handlingsutrymme och gjort en lämplig avvägning mellan olika allmänna och enskilda intressen. Även om 2 kap. 7 § PBL är allmänt hållen medför prövningen av detaljplanen, i ljuset av en kommande bygglovsprövning, att den inte kan anses innebära en ändamålsenlig struktur som tillgodoser behovet av parker och andra grönområden. I en kommande bygglovsprövning kan bygglov inte medges då behovet av friytor lämpliga för förskolebarnens behov inte tillgodoses. Beslutet om att anta detaljplanen för Marievik X m.fl. i stadsdelen Liljeholmen i Stockholms kommun ska därför upphävas.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2021-06-02
meddelad i
Nacka

Mål nr P 1833-21

PARTER

Klagande

1. Brf Katrineberg 19
2. Brf Liljeholmsvägen 10
3. Brf Stora Katrineberg 1
4. Föreningen Södermalmsparkernas Vänner
5. Samfundet S:t Erik
6. Svenska Byggnadsvårdsföreningen
7. HH
8. MH

Motpart

Stockholms kommun

ÖVERKLAGAT BESLUT

Stockholms kommuns beslut 2021-02-01 i ärende nr DP 2010-14465-54, se bilaga 1

SAKEN

Detaljplan för Marievik X m.fl. i stadsdelen Liljeholmen

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen avslår Svenska Byggnadsvårdsföreningens yrkande om att ärendet ska remitteras till Riksantikvarieämbetet.
2. Mark- och miljödomstolen avslår överklagandena i övrigt.

BAKGRUND

Kommunfullmäktige i Stockholms stad (kommunen) beslutade den 1 februari 2021 att anta detaljplan för Marievik X m.fl. i stadsdelen Liljeholmen.

Detaljplanen syftar enligt planbeskrivningen till att skapa en tät, levande och upplevelserik stadsmiljö genom funktionsblandning och hög arkitektonisk kvalitet i byggnader och offentliga rum. Planen möjliggör cirka 960 bostäder och cirka 27 000 m² nya verksamhetslokaler.

Länsstyrelsen beslutade den 24 februari 2021 att inte överpröva detaljplanen.

YRKANDEN

Brf Katrineberg 19, Brf Liljeholmsvägen 10, Brf Stora Katrineberg 1, Föreningen Södermalmsparkernas Vänner, Samfundet S:t Erik, Svenska Byggnadsvårdsföreningen, HH och MH, har yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva kommunens beslut att anta detaljplanen. Svenska Byggnadsvårdsföreningen har också yrkat att mark- och miljödomstolen ska remittera ärendet till Riksantikvarieämbetet för bedömning av projektets effekter för kulturmiljön.

UTVECKLING AV TALAN

Brf Katrineberg 19, Brf Liljeholmsvägen 10 och Brf Stora Katrineberg 1 har i huvudsak anfört följande:

Detaljplanen har en exceptionell omgivningspåverkan. Planen har en omedelbar påverkan på föreningarnas fastigheter i form av skuggning, ökad trafik, påverkade natur- och kulturvärden i omgivning, m.m. Planen har även en indirekt påverkan, t.ex. saknar planen egen parkmark och kommer därmed att belasta ett vidare, redan hårt belastat närområde. Om åtgärderna genomförs kommer det innebära att hushöjderna i stadsdelen drivs upp och således påverka utformningen av planer som gränsar till föreningarnas fastigheter.

Planen innebär att föreningarnas hus skuggas under förmiddagen november till mars. Skuggningen innebär minskade boendekvaliteter och att föreningarna lider ekonomisk skada. Det nya området som planeras kommer vad gäller parker och rekreation att parasitera på den omgivande staden. Den höga exploateringen och bristen på grönytor kommer att belasta närområdet, som redan har hårt belastade parker och grönytor. Detta innebär en betydande olägenhet för föreningarna. Detaljplanens dubbla effekt på närområdet genom att den dels innebär ökad skuggning m.m., dels innebär ökad exploatering i och med avsaknaden av egna parkområden, är inte utredd.

Förtätning är något man som närboende har att förvänta sig i en tätort. Men hushöjder av det slag som detaljplanen innebär är ett främmande inslag i centrala Stockholm, och inget man som närboende kunnat förvänta sig. Planen innebär en markant skalförskjutning och ett brott mot vedertagen skala. Detaljplanen strider även mot program för utvecklingsområdet Liljeholmen enligt vilken ambitionen är att utvidga innerstaden och flytta tullsnittet och att bygga ”stad i klassisk mening”.

Beslutet överensstämmer inte med 2 kap. 6 § i plan- och bygglagen (2010:900), PBL. Planen innebär också att riksintresset Stockholms innerstad påverkas negativt i flera avseenden, då skalförskjutningen blir synlig på stort avstånd och påverkar upplevelsen av stadens topografi och vyerna från flera utsiktspunkter. Planen innebär också förlust av kulturhistoriska värden genom att den grönklassade byggnaden MX rivs, och flera byggnader omgestaltas kraftigt.

Föreningen Södermalmsparkernas Vänner har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Föreningen är berörd av detaljplanen eftersom den införlivar Drakensbergsparken och Tantolunden på Södermalm som näraliggande stadspark. De planerade byggnaderna kommer att skugga dessa parker, gångstråket och badet utmed Årstaviken.

Detaljplanen strider mot barnkonventionen och 2 kap. 7 § PBL. Planen har inte barnets bästa som en av sina utgångspunkter och uppfyller inte kraven på en god livsmiljö för barn och unga. Det saknas parker och lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse. De planerade förskolegårdarna är alltför små. De parker som finns i närområdet har redan idag ett högt besöksstryck. Enligt de förtätningsplaner som finns för Liljeholmsområdet ska befolkningen öka med ytterligare 12 000 människor utan att det tillkommer nya parker. Parkerna i detaljplanen är för få och för små. Området har redan idag Stockholms sämsta tillgång till friyta per person och situationen kommer att ytterligare försämrats. Detaljplanen måste prövas utifrån att barns behov av bl.a. friyta ska tillgodoses *inom* planområdet. Att hänvisa till eventuellt tillkommande friytor i närområdet är till intet förpliktigande. Stockholm har en ambivalent syn på barnkonventionen och barnets bästa. Detta stöds även av en rapport från Boverket. I alla de planer inom Stockholms stad som föreningen har tagit del av har andra intressen än barnets bästa tillåtits väga tyngre.

Planen strider också mot Stockholms klimat- och miljömål, hållbara energilösningar och anpassning till framtida klimatförändringar. Att riva fullt användbara kontor för att bygga nya kontor är ett oförsvarligt resurs- och energislöseri. De flesta rivningshotade hus är dessutom av hög bevarandeklass. En hållbar och klimatsmart lösning vore att ”bostadisera” de kontor i Marievik som inte behövs. Höga hus är inte energieffektiva. Dubbla hissar drar mer energi och husen har höga driftskostnader. Området blir en ”värmeö” som fordrar energikrävande luftkonditionering på sommaren och blir ett kyligt och skuggigt blåshål som fordrar mycket uppvärmning under vintern. Mellan höst- och vårdagjämning får de flesta av bostadskvarterens förskolegårdar ingen sol alls.

Samfundet S:t Erik har till stöd för sin talan fört fram i huvudsak följande.

Förslagets markanta skalförskjutning med det föreslagna klustret av tornbyggnader i upp till 32 våningars höjd är ett brott mot vedertagen skala som i strid mot intentionerna i PBL kommer att medföra negativa konsekvenser för närområdet, stadslandskapet och stadens silhuett med fronten mot vattenrummet. Vidare

påverkas riksintresse för kulturmiljövården *Stockholms innerstad med Djurgården* negativt i flera avseenden då skalförskjutningen blir synlig på stort avstånd och påverkar upplevelsen av stadens topografi och vyerna från flera av de viktigaste utsiktspunkterna.

I detaljplanen rivs ett flertal byggnader från 1980-talet vilket inte är förenligt med kravet på en god hushållning av resurser, vare sig ur ett kulturmiljö- eller hållbarhetsperspektiv. Detta strider mot preciseringen av det nationella miljömålet *God bebyggd miljö* och det av riksdagen antagna arkitekturpolitiska målet *Politik för gestaltad miljö* samt kulturmiljölagstiftningen, bl.a. 9 kap. 34 § PBL.

Några av de befintliga byggnaderna utgör exempel på högkvalitativ postmodernistisk arkitektur som representerar en viktig årsring i Stockholms bebyggelsehistoria. Den grönklassificerade kontorsbyggnaden MX utgör, med få motsvarigheter, en exceptionell exponent för 1980-talets postmodernism. De få kvarvarande byggnaderna från epoken omgestaltas överlag med kraftiga om-, till- och påbyggnader, tvärt emot kraven i PBL på att byggnader inte får förvanskas och att underhåll och ändringar ska anpassas såväl till omgivningens karaktär som till byggnadernas kulturhistoriska värde.

Det skulle kunna vara möjligt med en förtätning i området. Men den extremt höga exploateringsgraden medför minimala ytor för lekplatser och förskolegårdar och en brist på grönytor som omöjligen kan kompenseras av grönskande terrasser. Förskolegårdarnas begränsade friyta om 10 m² per barn, dvs. en bra bit under den generella rekommendationen om 20–40 m² per barn, är oacceptabel, speciellt som gårdarna delas med de boende och det dessutom råder stor brist på lättillgängliga grönområden i närområdet. Ljusförhållandena är en annan viktig kvalitativ aspekt som vad beträffar gaturummen och de kombinerade bostads- och föreskolgårdarna är långt ifrån optimala på grund av den höga och täta bebyggelsen.

Föreningen efterlyser en övergripande stadsplanemässig och arkitektonisk genomlysning av vad området och staden generellt tål i skala och exploatering.

Svenska Byggnadsvårdsföreningen har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande.

Den ännu väl sammanhållna stadsbilden i Stockholm hotas att splittras och förvanskas av de mycket höga husen. Detaljplanen skulle leda till stora negativa effekter på riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården*. Förslaget strider mot 2 kap. 6 § PBL. Exploateringen i form av ett kluster med mycket höga hus i olika höjder innebär en ny form av stadsutveckling. Detta bör bedömas inte bara genom ett enstaka planärende utan frågan om denna princip för förändring av stadens silhuett är godtagbar utan att förorsaka påtaglig skada på riksintresset bör prövas på en översiktlig nivå.

En förutsättning för projektet är rivning av kulturhistoriska värdefulla byggnader, byggda så sent som på 1980-talet. Bl.a. ett unikt och välbevarat kontorshus som är ett av få exempel på high-techinfluerad arkitektur. Rivningen av dessa byggnader strider mot 9 kap. 34 § PBL samt de nationella miljömålen *God bebyggd miljö* och *Begränsad klimatpåverkan* samt det av riksdagen antagna *Arkitekturpolitiska målet*. Rivning av fullgoda byggnader innebär även slöseri med resurser.

Det är anmärkningsvärt att kommunen inte anser att en miljöbedömning behövs för detaljplanen.

Detaljplanen med dess mycket höga hus, dess skuggiga och blåsiga markmiljö och brist på friytor uppfyller inte de krav som bör ställas på en god livsmiljö.

Detaljplanen strider mot barnkonventionen och 2 kap. 7 § PBL. Kommunen har inte genomfört en barnkonsekvensanalys. Planen strider även i flera avseenden mot översiktsplanen.

Ärendet bör remitteras till Riksantikvarieämbetet för bedömning av projektets effekter för kulturmiljön, både vad avser rivningarna av kulturhistoriskt värdefulla

byggnader och vad avser påverkan på berörda uttryck för riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården*.

HH och **MH** har i huvudsak anfört följande:

Planen har en direkt påverkan för dem i form av skuggning, ökad trafik, påverkade natur- och kulturvärden i omgivningarna m.m. Planen påverkar dem även indirekt, t.ex. genom att planen saknar egen parkmark och därmed kommer att belasta ett större, redan hårt belastat närområde. Deras område har redan i dag en mycket låg tillgång till friytor per invånare. Om åtgärderna genomförs kommer det innebära att hushöjderna i stadsdelen drivs upp och således påverka utformningen av planer som gränsar till deras fastighet.

Beslutet är i strid med gällande översiktsplaner och riksintressen. Detaljplanen överensstämmer inte heller med 2 kap. 6 § PBL. Beslutet innebär ekonomisk skada för dem som boende i området. Detaljplanens dubbla effekt på närområdet genom att den dels innebär ökad skuggning m.m., dels innebär ökad exploatering i och med avsaknaden av egna parkområden, är inte utredd. De anser att beslutet inte uppfyller kraven på hållbarhet och klimatpåverkan.

De föreslår att detaljplanen uppdateras med en livsmiljö- och kulturprofil som säkerställer trivsel och att byggnationen går i linje med den befintliga strukturen i området.

DOMSKÄL

Talerätt

Utgångspunkter för bedömningen

Beslut att anta en detaljplan får enligt 13 kap. 8 § plan- och bygglagen (2010:900), PBL, och 42 § förvaltningslagen (2017:900) överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot.

Enligt praxis anses beslut avseende detaljplaner angå ägare till de fastigheter som ligger inom planområdet eller som gränsar direkt till detta eller endast skiljs åt av en väg. Därutöver anses beslutet angå ägare till fastigheter och boende i nära grannskap, om de är särskilt berörda med hänsyn till arten och omfattningen av den aktuella åtgärden, natur- och trafikförhållandena på platsen m.m. (se t.ex. Mark- och miljööverdomstolens dom den 19 mars 2019 i mål nr P 5876-18).

Det finns särskilda bestämmelser i miljöbalken om klagorätt för miljöorganisationer (se 16 kap. 13 § miljöbalken). En miljöorganisation får överklaga ett beslut om detaljplan bl.a. om det kan antas medföra en betydande miljöpåverkan (se 13 kap. 12 § PBL). Även miljöorganisationer med uppgift att tillvarata kulturmiljöintressen, och som uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § miljöbalken, har klagorätt i fråga om beslut att anta en detaljplan, om beslutet aktualiserar hänsynstaganden som mer tydligt är relaterade till kulturmiljön (se NJA 2020 s. 641, ”Snäckan 8”).

Mark- och miljödomstolens bedömning

Brf Katrineberg 19, Brf Liljeholmsvägen 10, Brf Stora Katrineberg 1, HH och MH äger fastigheter respektive är boende ca 200 meter från planområdet. Mark- och miljödomstolen bedömer att de, trots att fastigheterna inte direkt gränsar till området, är att anse som berörda av beslutet att anta detaljplanen. Detta framförallt med hänsyn till omfattningen av de planerade åtgärderna och att den nya bebyggelsen i viss mån kommer att öka skuggningen på deras fastigheter. Då de även har lämnat synpunkter under planprocessen ska deras överklaganden alltså prövas i sak.

Nu överklagad detaljplan aktualiserar frågor som tydligt relaterar till kulturmiljön. Föreningen Södermalmsparkernas Vänner, Samfundet S:t Erik och Svenska Byggnadsvårdsföreningen är alla ideella föreningar som på olika sätt har till ändamål att bevara och värna kulturmiljön i samhället. Med hänsyn till att föreningarna även i övrigt uppfyller kriterierna i 16 kap. 13 § miljöbalken är de alltså sådana miljöorganisationer som har rätt att överklaga kommunens

antagandebeslut. Föreningarna har lämnat synpunkter under planprocessen och därmed ska även deras överklaganden prövas i sak.

Remiss till Riksantikvarieämbetet

Svenska Byggnadsvårdsföreningen har yrkat att ärendet ska remitteras till Riksantikvarieämbetet. Domstolen kan inhämta ett yttrande från en myndighet om det behövs. Mark- och miljödomstolen anser mot bakgrund av den utredning som finns i målet att det inte finns skäl att inhämta ett yttrande från Riksantikvarieämbetet i målet. Yrkandet ska därför avslås.

Prövningen av målet i sak

Utgångspunkter för bedömningen

Det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten (se 1 kap. 2 § PBL). Det är alltså kommunen som, inom vida ramar, avgör hur bebyggelsemiljön ska utformas i kommunen.

Den myndighet som prövar ett överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan ska endast pröva om det överklagade beslutet strider mot någon rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna (se 13 kap. 17 § PBL). Om myndigheten vid prövningen finner att beslutet strider mot en rättsregel ska beslutet upphävas i sin helhet. Annars ska beslutet fastställas i sin helhet.

Planläggning enligt PBL ska med hänsyn till natur- och kulturvärden, miljö- och klimataspekter samt mellankommunala och regionala förhållanden främja en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror samt goda miljöförhållanden i övrigt (2 kap. 3 § PBL).

Vid planläggning ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan (2 kap. 6 § PBL). En byggnad som är särskilt värdefull från historisk,

kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas (8 kap. 13 § första stycket PBL).

Hänsyn ska tas till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse finns parker och andra grönområden, samt lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse (2 kap. 7 § PBL).

Planläggning av markområden samt lokalisering, placering och utformning av byggnadsverk får inte ske så att den avsedda användningen eller byggnadsverket kan medföra en sådan påverkan på omgivningen som innebär fara för människors hälsa och säkerhet eller betydande olägenhet på annat sätt (2 kap. 9 § PBL).

Domstolens prövning stannar i många fall vid en bedömning av om beslutet att anta en detaljplan ligger inom ramen för det handlingsutrymme som reglerna i PBL ger kommunen. Hänsyn ska tas till både allmänna och enskilda intressen (se 2 kap. 1 § PBL). De avvägningar som kommunen har gjort mellan olika samhällsintressen blir, om kommunen har hållit sig inom sitt handlingsutrymme, inte föremål för överprövning (se MÖD 2013:47 och MÖD 2014:12).

Länsstyrelsen ska, enligt bestämmelserna i 11 kap. 10 § PBL överpröva en kommuns beslut att anta detaljplan bl.a. om beslutet kan antas innebära att ett riksintresse enligt 3 eller 4 kap. miljöbalken inte tillgodoses eller en bebyggelse blir olämplig med hänsyn till människors hälsa eller säkerhet eller till risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Gestaltning och hänsyn till riksintresset för kulturmiljövården

Flera av klagandena har anfört att genomförandet av detaljplanen strider mot 2 kap. 6 § PBL. Detta särskilt genom att den nya bebyggelsen innebär en skalförskjutning genom byggnadernas höjd och att bebyggelsen får negativa konsekvenser för stadsbilden. Klagandena har också anfört att åtgärderna strider mot riksintresset för

kulturmiljövärden *Stockholms innerstad med Djurgården* samt att detaljplanen medför en betydande miljöpåverkan.

När det kommer till utformningen av ny bebyggelse och planeringen av staden väger kommunens bedömning mycket starkt. Mark- och miljödomstolen bedömer att kommunen har hållit sig inom det handlingsutrymmet som PBL medger i det här fallet.

Kommunen har bedömt att planen kommer att medföra en negativ påverkan på riksintresset för kulturmiljövärden *Stockholms innerstad med Djurgården* i några avseenden. Detta med hänsyn till att den tillkommande bebyggelsen blir synlig på stort avstånd och genom en skalförskjutning som påverkar upplevelsen av stadens topografi och läsbarhet från flera viktiga punkter. Kommunen har dock bedömt att förslaget inte har en betydande miljöpåverkan. Länsstyrelsen har instämt i den bedömningen, samt beslutat att inte överpröva detaljplanen enligt 11 kap. 10 § PBL.

Mark- och miljööverdomstolen ansåg i målet avseende detaljplan för Slussen (MÖD 2013:44) att, mot bakgrund av att riksintresset *Stockholms innerstad med Djurgården* inte är definierat på ett entydigt sätt, blir handlingsutrymmet för kommunen större vid bedömningen om detaljplanen innebär påtaglig skada på riksintresset.

Mark- och miljödomstolen anser att den utredning som kommunen har presenterat i ärendet får anses tillräcklig för att bedöma om åtgärderna innebär en påtaglig skada på riksintresset eller inte. Med hänsyn till att kommunens handlingsutrymme i det här fallet får anses stort, samt att länsstyrelsen inte har gjort någon annan bedömning vad avser riksintresset, finner mark- och miljödomstolen att det inte har framkommit något skäl att ifrågasätta att planen inte kommer att medföra påtaglig skada på riksintresset. Det finns alltså inte skäl att upphäva planen på den grunden.

Rivning och ändring av byggnader

Flera av de klagande har anfört att de anser att rivningen av byggnader, exempelvis MX respektive MZ, innebär en stor förlust av kulturhistoriska värden. Rivningen strider mot hushållningsbestämmelserna och flera miljömål.

Mark- och miljödomstolen konstaterar inledningsvis att det inte finns något rivningsförbud i detaljplanerna för området för någon av byggnaderna som planeras rivas när detaljplanen genomförs. Domstolen anser att kommunen har utrett kulturmiljövärdena i området på ett tillräckligt sätt, och att kommunen analyserat konsekvenserna av rivningarnas betydelse för de historiska sambanden i området, samt i viss mån anpassat åtgärderna efter dessa, t.ex. genom att rivningsförbud införs i detaljplanen för en byggnad. Planen bedöms även uppfylla kraven i 2 kap. 6 § tredje stycket, det vill säga att ändringar och tillägg i bebyggelsen görs varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

När det kommer till kraven på hushållning med resurser konstaterar mark- och miljödomstolen att de byggnader som planeras att rivas är relativt moderna. Det ankommer dock på kommunen att bedöma hur planläggningen ska ske ur ett långsiktigt perspektiv, och att väga olika intressen mot varandra.

Mark- och miljödomstolen bedömer mot denna bakgrund att kommunen i det här avseendet har hållit sig inom den ram som PBL ställer upp, och det finns därmed inte skäl att upphäva planen på den här grunden.

God livsmiljö och barnperspektiv

Flera av klagandena har invänt att planförslaget strider mot bestämmelserna om en god livsmiljö, bl.a. genom att dagsljuset blir begränsat, att friytor för bl.a. förskolegårdar blir för små och att det finns för få parker i plan- och närområdet. Föreningen Södermalmsparkernas Vänner och Svenska Byggnadsvårdsföreningen har anfört att detaljplanen strider mot barnets bästa och att det inte har genomförts en barnkonsekvensanalys.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att det är uppenbart att området har en hög exploateringsgrad innebärande att t.ex. solljuset blir begränsat. Kommunen har inom ramen för planprocessen tagit fram en dagsljusutredning. Utredningen visar att en liten andel av rummen inte klarar kraven på andel dagsljus såsom projekten är utformade i detta skede. Emellertid måste den närmare utformningen av bebyggelsen granskas i samband med bygglovsprövningen och inför startbesked. Mot bakgrund av att kommunen angett att förbättringar av andelen dagsljus kan göras främst genom viss omarbetning av bl.a. rumsutformning och fönsterinsättning, anser domstolen att detaljplanens utformning inte är sådan att kraven på dagsljusinsläpp inte alls kan uppfyllas.

När det gäller frågan om friyta ska kommunen enligt 2 kap. 7 § p. 4 PBL vid planläggning ta hänsyn till behovet av att det inom eller i nära anslutning till områden med sammanhängande bebyggelse finns bl.a. lämpliga platser för lek. Regeln är ett uttryck för att det ska finnas möjligheter för dem som bor och verkar inom eller i nära anslutning till bebyggelseområdet att få tillfredsställande tillgång till sådana serviceinrättningar och fritidsanläggningar som människor i allmänhet anser nödvändiga för ett fullvärdigt samhällsliv (prop. 1985/86:1 s. 478).

Krav på tillräcklig friyta för lek och utevistelse vid bl.a. förskoleverksamhet finns i 8 kap. 9 § andra stycket och 10 § PBL. Dessa regler är dock inte direkt tillämpliga vid kommunens detaljplanering utan tillämpas i stället vid den senare bygglovsprövningen (se 9 kap. 30 § PBL). I detta fall medger detaljplanen flera olika användningar av marken, däribland förskola. Inom planområdet har det reserverats mark som kan användas för att tillgodose en förskoleverksamhets behov av friyta. Exakt hur stora dessa ytor måste vara, var de ska placeras och hur de ska utformas är frågor som får hanteras vid en eventuell bygglovsprövning. Mark- och miljödomstolen bedömer att detaljplanens utformning inte är sådan att det redan på förhand kan uteslutas att förskoleverksamhet alls skulle kunna bedrivas inom de delar av planområdet där sådan verksamhet tillåts (se Mark- och miljööverdomstolens dom den 7 oktober 2019 i mål nr P 8568-18).

När det gäller invändningen om brist på park- och grönområden anser mark- och miljödomstolen att kommunen har tagit tillräcklig hänsyn till kravet i 2 kap. 7 § p. 3 PBL. Detta med hänsyn till planområdets centrala läge i Stockholm och att det finns ett antal större grönområden i närheten.

Vad avser frågan om bristande barnperspektiv har det, mot bakgrund av ovan, inte framkommit några omständigheter som tyder på att detaljplanen innebär en kränkning av barnets rättigheter.

Sammanfattningsvis gör mark- och miljödomstolen bedömningen att planförslaget uppfyller kraven på en god livsmiljö och det finns inte skäl att upphäva detaljplanen på den grunden. Detta inte minst mot bakgrund av att länsstyrelsen inte funnit skäl att överpröva detaljplanen.

Översiktsplanen

Några av klagandena anser att planen inte följer översiktsplanen. Av *Översiktsplan för Stockholm* (antagen av kommunfullmäktige 23 mars 2018) framgår att planområdet ligger inom *stadsutvecklingsområde – komplettering*. Enligt översiktsplanen är det ett område med blandad stadsbebyggelse där omfattande komplettering föreslås som kan tillvarata den centrala stadens attraktionskraft. Mark- och miljödomstolen anser inte att det finns skäl att ifrågasätta kommunens bedömning att aktuell detaljplan överensstämmer med gällande översiktsplan.

Betydande olägenheter

Brf Katrineberg 19, Brf Liljeholmsvägen 10, Brf Stora Katrineberg 1, HH och MH har anfört att genomförandet av planen kommer att medföra betydande olägenheter i form av ökad skuggning och ökad trafik, samt ökat tryck på grönområden i området. De har även anfört att genomförandet av detaljplanen innebär en värdeminskning av deras fastigheter.

Av den solstudie som genomförts framgår att den nya bebyggelsen kommer att skugga klagandenas bostadshus på förmiddagarna under den mörka delen av året,

dock inte alls under den ljusa delen av året. Mark- och miljödomstolen anser att den olägenhet som skuggningen under vinterhalvåret innebär är sådan att den får tålas i ett tätbebyggt område. Det rör sig alltså inte om någon betydande olägenhet (se MÖD 2017:54).

Under planprocessen har det genomförts en trafikutredning, av vilken framgår att den trafikökning som kan komma att ske på gatan vid klagandenas fastigheter är försumbar. Det finns inte skäl att ifrågasätta utredningen och därmed finner domstolen att genomförandet av detaljplanen inte heller medför någon betydande olägenhet med hänsyn till ökad trafik.

Vad avser att åtgärdernas genomförande kommer att leda till ökad belastning på parker och grönytor i närområdet gör domstolen ingen annan bedömning än den som gjorts ovan under avsnittet ”God livsmiljö och barnperspektiv”. Planförslaget medför alltså inte heller betydande olägenhet för klagandena i detta avseende.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att frågan om eventuell värdeminskning av vissa fastigheter inte kan prövas inom ramen för det här målet.

Avslutning

Mark- och miljödomstolen har sammanfattningsvis kommit fram till att kommunen har hållit sig inom det handlingsutrymme som plan- och bygglagen ger en kommun vid detaljplaneläggning. Det har alltså inte framkommit något skäl för att upphäva beslutet att anta detaljplanen. Överklagandena ska därför avslås.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (MMD-02)

Överklagande senast den 23 juni 2021.

Simon Nesterud

Jonas T Sandelius

I domstolens avgörande har deltagit tingsfiskalen Simon Nesterud, ordförande, och tekniska rådet Jonas T Sandelius. Föredragande har varit beredningsjuristen Elin Thyr.

Hur man överklagar

MMD-02

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.

Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.